

УДК 330.341.1:69

РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ БУДІВЕЛЬНОЇ СФЕРИ

А.П. Дука, к.е.н., доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Дука А.П. Регулювання інноваційного розвитку будівельної сфери

У статті розглянуто запропоновані заходи організаційно економічного забезпечення інноваційного розвитку будівельної сфери національної економіки. Визначені принципи, методи, функції та інструменти державного регулювання інноваційного розвитку будівництва.

Ключові слова: інноваційний розвиток, будівельна сфера, державне регулювання, організаційно-економічний механізм

Duka A.P. Regulirovaniye innovatsionnogo razvitiya stroitelnoy sfery

В статье предложены меры организационно экономического обеспечения инновационного развития строительной сферы национальной экономики. Определены принципы, методы, функции и инструменты государственного регулирования инновационного развития строительства.

Ключевые слова: инновационное развитие, строительная сфера, государственное регулирование, организационно-экономический механизм

Duka A.P. Regulation of innovative development the building sector

This paper proposes the organizational and economic measures to ensure the innovative development of building sector of the national economy. Defined principles, methods, functions and instruments of state regulation the innovative development of building.

Keywords: innovation development, construction industry, government regulation, organizational and economic mechanism

Враховуючи сучасні тенденції розвитку країн світу, що супроводжується активним впливом інновацій на соціально-економічне середовище, спостерігається новітній етап еволюції, який характеризується перевагами інноваційних факторів і виражається в якісних перетвореннях будівельної сфери, яка створює передумови для життєдіяльності населення та економічного зростання всіх сфер національної економіки. При цьому ефективність підприємницької діяльності у будівельній сфері національної економіки обмежується такими чинниками, як невідповідність методів державного регулювання законам ринкової економіки, обмеженістю фінансових ресурсів для інноваційної та інвестиційної діяльності, недостатнім розвитком системи нормування і стандартизації будівництва, відсталістю законодавчої та нормативної бази, проблемною організацією бюджетної та податкової систем, відсутністю чітких національних пріоритетів інноваційної діяльності тощо. Наявність ризиків фінансових втрат та невизначеність майбутньої ринкової ситуації висуває на перший план задачу найефективнішого використання організаційно-економічних інструментів стимулювання інноваційного розвитку будівництва, що неможливо без застосування адекватних важелів державного регулювання. Пріоритетним напрямком при вичерпаності економічних ресурсів є організаційне за безпечення співпраці підприємств будівельної сфери у напрямку інноваційного розвитку. Але недостатній рівень наукового обґрунтування регулювання інноваційного розвитку будівництва дозволяє визначити власне уявлення щодо необхідності та напрямків державного впливу на зазначені процеси і обґрунтовує вибір теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Наявна ситуація в інноваційній сфері національної будівельної сфери обумовлена, насамперед, відсутністю основної стратегії та фрагментарністю застосування важелів регулювання інноваційного розвитку, а саме вони є основою сучасного державного управління. Проблема ролі держави в регулюванні економіки розглядається в наукових працях економістів, починаючи з XVII століття. Історично, погляди економістів на роль держави в економіці розділилися на два напрямки: фритредерів і

протекціоністів. Серед прихильників першого напрямку можна виділити праці представників класичної та неокласичної школи А. Сміта, А. Маршалла, Чиказької школи – М. Фрідмана, А. Шварц, представників напрямку «Теорії раціональних очікувань» – Дж. Мута, Р. Лукаса, М. Уоллеса, представників неолібералізму – Ф. Хайєка, Л. фон Мізеса. Серед прихильників другого напрямку необхідно згадати праці представників кейнсіанства і неокейнсіанства Дж. М. Кейнса, Е. Хансена, Д. Хікса, представників інституціоналізму – Т. Веблена, У. Мітчелла, Дж. Гелбрейта, Представників шведської школи – Г. Мюрдала, Б. Уліна. Концепцію «змішаної» економіки як якийсь синтез двох напрямків економічної думки запропонував у своїх працях П. Самуельсон. Серед праць економістів, які розробляли принципи і підходи до здійснення економічної політики можна виділити праці В. Ойкена, Я. Тінбергена, Дж. Б'юкенена, Г. Таллока. Сучасними продовжувачами їхніх теорій стали вітчизняні вчені-економісти В. Геєць, Я. Жаліло, В. Савченко, А. Сухоруков, Б. Маліцький, В. Семенов та багато інших.

У науковій літературі велика увага приділяється об'єктивним закономірностям посилення державного регулювання національного господарства, еволюції економічних функцій держави, розкриваються конкретні методи, функції та інструменти державного регулювання в ринковій економіці. Вибір теоретично обґрунтованих і ефективних підходів до регулювання інноваційного розвитку будівельної сфери, що забезпечить прийнятну формалізацію та адекватне розв'язання задач, які виникають під час управління інноваційним розвитком є вкрай важливим.

Мета статті

Регулювання інноваційного розвитку здійснюється на декількох рівнях: рівні держави, рівні регіону або галузі та рівні конкретного підприємства. Сьогодні головною метою реалізації інноваційної політики на рівні держави є сприяння прояву інноваційних ініціатив, зміцнення інноваційного розвитку і створення передумов для швидкого та ефективного впровадження прогресивних технологій і нової техніки на рівні підприємств. На рівні будівельної сфери України інноваційна діяльність проводиться стихійно, без належного наукового обґрунтування. Саме тому, метою представленої роботи є моделювання інноваційного регулювання будівельної сфери національної економіки.

Виклад основного матеріалу

За роки існування будівельної сфери України, як самостійного сектору національної економіки, будівлі та споруди, як цивільного, так і промислового призначення заносилися більше ніж на половину, а будівельна сфера занепала. У цьому зв'язку перед державою виникає складна проблема відновлення і розвитку її в найкоротші

терміни для зростання житлового фонду, а також кількості та якості промислових будівель і споруд. Слід зазначити, що в даний час будівельна сфера розвивається не планомірно, житловий фонд не задовольняє потреби населення, а будівель інфраструктурного цивільного призначення вкрай бракує, не відбувається належного відновлення та будівництва промислових будівель і споруд, що негативним чином позначається на розвитку всієї національної економіки. Для цього державою повинний бути зроблений комплекс заходів регулювання організаційно-економічного характеру з відродження та розвитку будівельної сфери.

В умовах обмеженості фінансових ресурсів, матеріально-сировинної бази, фахового людсько-капіталу та економічних проблемах дедалі зростає необхідність у науковому пошуку новітніх ресурсо- та енергоефективних будівельних матеріалів, технологіях, проектуванні тощо. Такі процеси не можуть відбуватись стихійно, і тому потребують застосування державою певних механізмів регулювання. Під регулюванням інноваційного розвитку будівельної сфери в даній роботі маємо на увазі комплекс заходів, дій, застосовуваних державою для корекцій і встановлення інноваційних процесів у будівництві, що адекватно відображає функціональні зв'язки між інноваційним розвитком, економічними результатами будівельних підприємств та зростанням добробуту населення. При цьому як в теоретичному аспекті, так і в реальній практиці виділяють і розглядають в державному регулюванні окремі його складові: організаційну, економічну, фінансову, бюджетну, соціальну, адміністративну, інституційну, суспільно-політичну та інші, кожна з яких здатна здійснювати певний вплив на будівельну сферу [1]. Як правило, в практичній діяльності використовуються всі перераховані системні складові загального механізму державного управління, причому в різних поєднаннях, пропорціях і співвідношеннях.

Оскільки в одному науковому дослідженні неможливо детально розглянути всі системні складові цього механізму, зосередимося на розкритті різноманітних аспектів організаційно-економічного складової, яка за своєю всеосяжністю і ключовою значущістю заслуговує вивчення як цілком самостійного великого, центрального, а по суті справи, головного механізму у системі державного управління розвитком будівельної сфери. Саме організаційно-економічний механізм державного регулювання інноваційного розвитку будівництва переважною мірою впливає на хід домінуючих процесів у соціальному житті суспільства і господарському розвитку будівельної сфери, виконанні завдань і досягненні цілей її інноваційного розвитку. До того ж організаційно-економічний механізм регулювання інноваційного розвитку будівельної сфери в сучасних умовах суспільного розвитку залишається недостатньо вивченим.

В даний час існує спрощене уявлення про цей важливий механізм. Вважається, що регулювання інноваційного розвитку будівництва включає наступні базові елементи: ресурси; суб'єкт регулювання; технології регулювання [2]. Проте набагато повніше і змістовніше бачиться ця специфічна наукова категорія. Не претендуючи на безспірність, завершеність, однозначність, остаточність, спробуємо сконструювати модель досліджуваного механізму.

За нашим визначенням, організаційно-економічний механізм регулювання інноваційного розвитку будівництва являє собою складну сукупність інструментів і процесів прямого і непрямого впливу на соціальні та ринкові умови функціонування будівельної сфери, що забезпечують підвищення ефективності інноваційного розвитку будівництва та зростання якості життя населення. Концептуальну модель організаційно-економічного механізму регулювання інноваційного розвитку будівельної сфери вводять в дію органи регіонального управління, які керуються конкретно своєю регіональною політикою розробленою відповідно до загальнодержавної інноваційної політики з різнобічним урахуванням факторів зовнішнього національного та внутрішнього регіонального середовища [3].

Разом з тим, організаційно-економічний механізм регулювання інноваційного розвитку будівельної сфери формується на основі специфічних принципів державного регулювання, властивих йому функцій, спеціальних структур, наявних ресурсів, традиційних та нових методів і сучасних технологій управління.

В авторському розумінні основними принципами організаційно-економічного впливу на інноваційний розвиток будівельної сфери повинні стати загальні принципи: науковість, комплексність, варіантність, цілеспрямованість, адекватність, ефективність; і спеціалізовані: оптимізація припливу інвестицій в сферу нововведень, динамічність, адаптивність.

Функції регулювання державою інноваційного розвитку будівельної сфери полягають у сприянні розвитку наукових досліджень (фундаментальних, пошукових, прикладних), насамперед у перспективних напрямках; кадровому забезпеченні інноваційної діяльності у будівництві; розробці різноманітних програм (національних, регіональних, галузевих), спрямованих на підвищення інноваційної активності будівельних підприємств; формуванні державних замовлень у вигляді контрактів на проведення інноваційних розробок, що забезпечують початковий попит, які потім знаходять поширення на ринку; застосуванні інструментів державного регулювання інноваційного розвитку будівельної сфери; участі держави в ролі посередника в організації ефективної взаємодії різних секторів науки і стимулюванні кооперації в галузі інноваційних розробок між будівельними підприємствами та вищими навчальними

зкладами; координації інноваційної діяльності будівельної сфери в регіонах; створенні правової бази інноваційного розвитку будівельної сфери; регулюванні міжнародних зв'язків в галузі інноваційних процесів. Останні два напрямки є важливими з точки зору ступеня участі держави у регулюванні інноваційного розвитку будівельної сфери, адже правове регулювання інноваційних процесів є виключною прерогативою держави.

Методи регулювання інноваційного розвитку будівельної сфери в області інновацій можна підрозділити на прямі і непрямі. Співвідношення їх визначається економічною ситуацією в країні й обраною в зв'язку з цим концепцією державного регулювання. Прямі методи державного регулювання інноваційного розвитку будівництва здійснюються переважно в двох формах:

— Адміністративно-відомча форма виявляється у вигляді прямого фінансування, здійснюваного у відповідності зі спеціальними законами, прийнятими з метою безпосереднього сприяння інноваціям.

— Програмно-цільова форма державного регулювання інновацій припускає контрактне фінансування останніх за допомогою державних цільових програм підтримки нововведень, у тому числі в малих будівельних підприємствах. Створюється система державних контрактів на придбання тих чи інших нововведень (товарів, технологічних процесів, послуг), та фірмам надаються кредитні пільги для здійснення нововведень. Контрактне фінансування являє собою один з елементів розповсюдженої в даний час системи контрактних відносин – договорів між замовниками та підрядниками.

Непрямі методи регулювання інноваційного розвитку будівельної сфери, використовувані в реалізації державної інноваційної політики, націлені, з одного боку, на стимулювання інноваційних процесів, а з іншого – на створення сприятливого (соціального, економічного, психологічного) клімату для інноваційної діяльності. До непрямих методів слід віднести податкові пільги і знижки, кредитні пільги. Податкові пільги і знижки знаходять прояв: в звільненні від оподаткування тієї частини прибутку підприємств і організацій, яка спрямовується на проведення перспективних інноваційних розробок, створення науково-технічного доробку; виняток валютних коштів наукових організацій та вузів з числа оподатковуваних доходів, отриманих від реалізації інноваційної продукції і спрямованих на придбання спеціального обладнання і унікальних приладів; зниженням ставок податку на додану вартість, майно і землю для науково-технічних організацій; зменшенням протязом певного періоду оподатковуваного прибутку, одержуваної підприємствами від використання винаходів та інших нововведень. Ефективними при певних умовах можуть бути такі непрямі заходи державного регулювання інновацій, як кредитні

пільги, а саме надання кредитів будівельним підприємствам, їх об'єднанням та потенційним споживачам результатів інноваційних розробок у будівельній сфері.

Розвиток інноваційної діяльності, як на рівні окремого будівельного підприємства, так і на рівні інтегрованих структур і держави в цілому, передбачає створення стрункої і добре обгрунтованої системи фінансування. Вихідними принципами, на основі і з урахуванням яких повинна будуватися система фінансування інновацій, повинні виступати: чітка цільова орієнтація на стимулювання пріоритетних напрямків сучасних науково-технічних досягнень; логічність, обгрунтованість і юридична захищеність використовуваних прийомів і механізмів; множинність джерел фінансування; широта і комплексність системи, а саме можливість охоплення максимально широкого кола технічних і технологічних новинок і напрямів їхнього практичного використання; адаптивність і гнучкість, що припускають постійне налагодження як усієї системи фінансування, так і її окремих елементів на динамічно мінливі умови зовнішнього середовища. В даний час в якості основних джерел коштів, що використовуються для фінансування інноваційної діяльності в будівельній сфері, виступають: кошти підприємств будівельної сфери, іноземні інвестиції промислових і комерційних фірм і компаній, бюджетні асигнування, кошти спеціальних позабюджетних фондів, фінансові ресурси різних типів комерційних структур (інвестиційних компаній, комерційних банків, страхових товариств, фінансово-промислових груп і т. п.), кредитні ресурси банків приватні накопичення фізичних осіб. Однак фінансування інноваційного розвитку будівництва значно відстає від середньоєвропейських показників [4].

Отже суть державного регулювання інноваційного розвитку будівельної сфери полягає у визнанні державою інноваційної діяльності, як головного визначального фактору економічного зростання будівництва. Держава повинна взяти на себе активну роль в організації та фінансуванні багатьох важливих програм і проектів, здійснення яких вносить вагомий вклад у розвиток національної економіки. Для здійснення зазначених процесів впливу організаційно-економічний механізм регулювання інноваційного розвитку будівельної сфери повинний бути наділений певним інструментарієм, тобто арсеналом важелів, кількість, поєднання і ступінь використання яких може набувати різних значень в залежності від конкретних завдань, рішень, ситуацій. Інструментарій регулювання інноваційного розвитку будівельної сфери згрупуємо наступним чином:

1 група. Створення організаційних структур сприяння інноваційного розвитку (технопарки, кластери, бізнес-інкубатори);

2 група. Державні замовлення, інвестиції позики, дотації, субсидії та компенсації;

3 група. Податкові ставки та пільги, митні пошлини;

4 група. Облікова ставка, резервна ставка, кредитні пільги, валютні інтервенції;

5 група. Комплексні стратегії, програми, стандарти, нормативи, тарифи;

6 група. Ліцензування, антимонопольні обмеження, квотування, унормування використання праці робітників та оплати їх праці;

7 група. Прогнози та індикативні нормативи.

Важливо відзначити, що кожен інструмент може становити певний комплекс декількох більш дрібних, детальних різновидів організаційно-економічних інструментів регулювання інноваційного розвитку будівельної сфери. Причому окремі складові укрупнених інструментів впливу, як правило, переплітаються в різних варіаціях з певними елементами інших інструментальних засобів. Наприклад, такий цінний інструмент сучасного розвитку будівництва, як розробка стратегії, включає в себе цілий ряд аналітичних, оціночних, цілеполагаючих, проектних, експертних, організаційних й інших методичних інструментів, а також тісно пов'язаний із законодавчої нормотворчістю, прогнозуванням, плануванням і програмуванням розвитку, формуванням інноваційної активності, маркетингом, залученням міжгалузевого співтовариства та ін. Аналогічно і інші інструменти і складові їх елементи взаємодіють між собою в тих чи інших поєднаннях і взаємодоповнюють один одного, що веде до адитивного ефекту. Тому завжди треба враховувати певну комплексність впливу різних інструментів, в сукупності складових системного інструментарію організаційно-економічного механізму регулювання інноваційного розвитку будівельної сфери. Також важливо підкреслити, що перелік конкретних інструментів впливу зазнає змін у зв'язку зі змінами зовнішніх і внутрішніх факторів, появою нових інструментів, вдосконаленням основних елементів системи регулювання (органів управління, структур, ресурсів, технологій та ін.), що представляє собою об'єктивний процес оновлення.

Таким чином, можна акцентувати, що організаційно-економічне регулювання інноваційного розвитку будівельної сфери – це багатоаспектна, багатогранна система інструментів і процесів впливу, які в реальній практиці використовуються для отримання належного інноваційного розвитку будівельної сфери. Тільки на основі науково обгрунтованого, взаємопов'язаного, взаємодоповнюючого викори-стання різноманітних за змістом, спрямованістю і силі інструментів впливу можливе забезпечення необхідної «ланцюгової реакції» у вигляді поєднання новітніх будівельних матеріалів, конструкцій, проектів, об'єктів, які стануть підґрунтям та створять необхідні умови для інноваційного розвитку промисловості, освіти,

медицини, для комфортного проживання, спілкування та співпраці громадян.

Сьогодні в Україні спостерігається стійка позитивна тенденція, обумовлена ростом кількості новостворених малих і середніх будівельних підприємств. Однак, досвід провідних країн світу доводить, що тільки одними малими будівельними підприємствами проблем інноваційного розвитку будівельної сфери і відновлення на його основі будівель інфраструктури, промисловості, житла і соціальної сфери вирішити практично неможливо. Іншими словами, в державі явно позначається проблема, пов'язана з необхідністю створення великих будівельних підприємств та їхніх об'єднань, здатних взяти на себе підтримку інноваційного розвитку будівництва. Крім того в системі методів державного регулювання інноваційного розвитку будівельної сфери важливе місце займають заходи, що стимулюють кооперацію університетів з будівельними підприємствами.

Тому функціонування організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку будівельної сфери вважаємо за можливе за умов державної підтримки створення організаційних структур, що сприяють і поширюють інновації. У світовій практиці найефективнішими у розповсюдженні інновацій визнані технопарки. Їхньою метою є створення системи науково-навчально-інноваційних комплексів, що забезпечують адаптивну підготовку висококваліфікованих працівників та інженерно-технічних кадрів для будівельної сфери певного регіону або території, виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт і їх комерціалізацію на основі розвитку університетів інноваційного типу.

Завданнями будівельного технопарку є об'єднання у єдиний комплекс науки, освіти і будівельного виробництва, кадрове забезпечення, проведення крупномасштабних досліджень у рамках створених кластерів спільних із зарубіжними партнерами, ефективна реалізація наукового потенціалу навчальних закладів регіонів, що спеціалізуються на технологічній модернізації будівельної сфери, сприяння розвитку нових та діючих підприємств, створення центрів зростання інноваційного та малого підприємництва в будівельній сфері, комерціалізація потенціалу науково-технічного і освітянського комплексу регіону, що функціонує у сфері будівництва та житлово-комунального господарства, виведення на міжнародний ринок вітчизняних інноваційних продуктів, створення умов взаємовигідної співпраці з крупними іноземними будівельними компаніями, науковими організаціями та установами, які працюють у напрямку розвитку інноваційного середовища. Зонування будівельного технопарку повинно включати інноваційно-виробничу зону, яка призначена для розташування сучасних інноваційних підприємств будівельної сфери, що

займаються питаннями дослідного виробництва будівельних матеріалів, конструкцій і виробів з використанням новітнього обладнання; навчально-виробничу і навчальну зону, дослідно-експериментальну зону або зону реконструкції, виставкову зону, зону соціальної інфраструктури, бізнес-зону (бізнес-інкубатор та офісно-готельний комплекс), зону гуртожитків та житлово-комунальних об'єднань, науково-експериментальний полігон малоповерхового домобудування, наукову та спортивну зони. Створення будівельного технопарку відповідає пріоритетам державної інноваційної політики переходу до інноваційної моделі розвитку.

Зрозуміло, що основним стимулюючим і одночасно стримуючим інструментом створення будівельного технопарку у рамках функціонування організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку будівельної сфери стануть джерела фінансування. Проте державою повинні бути використані всі можливі засоби, такі як кошти державного та місцевих бюджетів, цільові кошти учасників технопарку та зацікавлених організацій та підприємств, кошти регіональних структур, зацікавлених у інноваційному розвитку регіону, будівельної сфери, конкретних напрямків досліджень тощо.

Висновки

Наукова значущість створенні будівельного технопарку, як інструменту регулювання інноваційного розвитку будівельної сфери полягає у виникненні унікальної і єдиної в національній економіці платформи для концентрації інтелектуальних, матеріальних та інформаційних ресурсів будівельної сфери, можливості використання потужної дослідницької і матеріально-технічної бази для створення високотехнологічної продукції. Крім того передбачається отримання значного соціального ефекту у вигляді створення значної кількості нових робочих місць, підвищення якості освіти та зростання доходів працівників технопарку, зростання якості соціально-ділової інфраструктури європейського рівня. Найголовнішим ефектом зазначених інструментів організації державного регулювання стане підвищення рівня інноваційного розвитку будівельної сфери, рентабельності діяльності її учасників, а також збільшення надходжень податків до бюджетів всіх рівнів. Подальшими розвідками у напрямку даного дослідження стане моніторинг розвитку будівельної сфери за регіонами держави з метою обрання найбільш сприятливого для створення організаційних структур просування новітніх технологій, визначення комплексу та алгоритму міроприємств, необхідних ресурсів, встановлення строків та виконавців, що сприятиме упорядкування і конкретизації перспектив будівельної сфери у найближчу перспективу.

Список літератури:

1. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку [Текст] : монографія / В. М. Геєць. – К. : НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. НАН України, 2009. – 864 с.
2. Інноваційні концептуальні та формально-аналітичні інструменти обґрунтування, підготовки та впровадження будівельних інвестиційних проектів [Текст] : монографія / [С.А. Ушацький, В.О. Поколенко, О.А. Тугай та ін.]; за ред. В.О. Поколенка. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2008. – 208 с.
3. Семенов В.Ф. Інноваційна стратегія ефективного використання економічного потенціалу регіону // Формування ринкової економіки: зб.наук. праць. – Спец. Вип. Регіональний розвиток України: проблеми та перспективи: у 2-х ч. Ч. I, – К. : КНЕУ, 2011 – С. 46-55.
4. Чекулаєва О.Д. Аналіз інноваційної діяльності у будівництві / О.Д. Чекулаєва, М.О. Шимбарьов – // Матеріали ІХ міжнародної науково-практичної конференції [Сучасні тенденції соціально-економічного розвитку: виклики посткризового періоду], (м. Львів, 13-14 квітня 2012 р.). – Львів у 2-х частинах. «Львівська економічна фундація», 2012. – Ч.ІІ. – С. 70-72.

Надано до редакції 04.03.2014

Дука Анастасія Петрівна/ Anastasiya P. Duka
apd@online.ua

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Регулювання інноваційного розвитку будівельної сфери [Електронний ресурс] / А.П. Дука // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 3 (13). – С. 203-208. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html>